

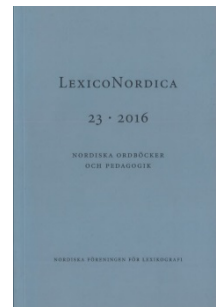
LexicoNordica

Titel: Ordbokbruk i engelskundervisningen – fra norske lærerstudenters og lærerutdanneres perspektiv

Forfatter: Anne-Line Graedler

Kilde: LexicoNordica 23, 2016, s. 69-88

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2016 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Ordbokbruk i engelskundervisningen – fra norske lærerstudenters og lærerutdanneres perspektiv

Anne-Line Graedler

This article presents an investigation of the use of dictionaries (both paper and electronic versions) as part of the teaching of English as a foreign language (EFL) in Norway, based on a questionnaire distributed to students in different teacher education programs. In addition, several teacher educators responded to a question about the focus on dictionary use in teacher education. Despite the removal of specific dictionary aims in the present national curricula, a majority of the informants want to include dictionary use in EFL teaching. However, the study also confirms varied aspects of knowledge, choice and attitudes related to dictionary use and teaching.

1. Innledning

Bruk av ordbøker i fremmedspråkopplæringen har i løpet av de siste tiår gjennomgått store endringer siden de fleste ordbøker nå foreligger i elektronisk format. Endringen gjenspeiles i norske nasjonale læreplaner, hvor det tidligere ble nevnt at eleven skal «kunne nytte ulike hjelpemidler som for eksempel ordbøker» (R94:3). Også den første versjonen av dagens læreplan fra 2006, Kunnskapsløftet (LK06-1), inneholdt kompetansemål i engelsk som spesifiserte bruk av ordbøker, mens en revidert versjon fra 2013 (LK06-3) har utelatt ordet *ordbøker* og framhever generell bruk av digitale ressurser og verktøy (tabell 1).

Ordbøker forekommer heller ikke i rammeplanene for engelsk i grunnskolelærerutdanningen; også her er det generell di-

	LK06-1 (2006)	LK06-3 (2013)
	Mål for opplæringen er at eleven skal kunne	
etter 2. årstrinn		bruke <i>digitale ressurser</i> i opplevelse av språket
etter 4. årstrinn	bruke <i>ordbøker</i> og andre hjelpemidler i egen språklæring	bruke <i>digitale ressurser</i> og andre hjelpemidler i utforskning av språket
etter 7. årstrinn	bruke <i>digitale og andre hjelpemidler</i> i egen språklæring	bruke <i>digitale ressurser</i> og andre hjelpemidler i egen språklæring
etter 10. årstrinn	bruke <i>ulike hjelpemidler</i> kritisk og selvstendig	velge ulike <i>digitale ressurser</i> og andre hjelpemidler, og bruke dem på en selvstendig måte i egen språklæring
etter 11./12. årstrinn på videregående skole (Vg1/Vg2)	bruke et <i>bredt utvalg digitale og andre hjelpemidler, inkludert ettspråklige ordbøker</i> , på en selvstendig måte	vurdere ulike <i>digitale ressurser</i> og andre hjelpemidler kritisk og selvstendig, og bruke dem i egen språklæring

Tabell 1: Kompetansemål fra området *Språklæring* i to versjoner av LK06 (min utheving).

gital kompetanse som har hovedfokus (Kunnskapsdepartementet 2010). Dette gjør det utfordrende å vite noe om lærerstudenters spesifikke kunnskap om og forhold til bruk av ordbøker i engelskundervisningen, og også om det faktisk er et undervisningstema i lærerstudiene på ulike institusjoner. Det er fortsatt ikke tilgang til digitale kilder for alle elever i norske klasserom (Gudmundsdottir, Loftsgarden & Ottestad 2014). I tillegg anser også noen at språkkorpus basert på store mengder autentiske tekster gjør at elevene «kommer [...] bedre under huden på språket enn når de bruker (digitale) ordbøker» (Vestli & Doetjes 2014).

Med dette som bakgrunn har jeg undersøkt bruk av ordbøker i engelskundervisningen, både sett fra lærerstudenters og lærerutdanneres perspektiv. Hovedspørsmålsstillingene er 1) hvilke *hold-*

ninger lærerstudenter har til bruk av ordbøker når det gjelder både eget behov og i undervisningen, 2) hva de anser som ordbok*beho-*
vet i engelskundervisningen, og i hvilken grad bruk av ordbøker er inkludert i utdanningsprogrammet for engelsklærerstudenter.

2. Noen tidligere undersøkelser

Eksisterende forskning innenfor det norske språkområdet er hovedsakelig basert på bruk av ordbøker og digitale ressurser blant elever og andre norske språkinnlærere, både relatert til morsmålsundervisningen (f.eks. Karlsen & Rødningen 2008) og i andrespråks- og engelskundervisningen (f.eks. Langegard 2011, Utdanningsdirektoratet 2012, Wold 2014).

Skeiseid & Lunde (2014) så på effekten av bruk av ulike hjelpemidler ved eksamen i ungdomsskolen, hvor én type var norsk-engelske ordbøker. De fant «ingen effekt for bruk av ordbok, men ordboksbruk synest å ha ført til auke i skilnadene mellom sterke og svake elever» (Skeiseid & Lunde 2014:84). En annen undersøkelse fokuserte på norske elevers valg av oppslagsstrategier i engelskfaget og årsakene til disse strategiene (Nilsen & Mandal 2015). Konklusjonen var at søkemotorer som Google dominerer fordi de oppleves som raske, effektive, og genererer kvalitetsresultater. Langegard (2011) undersøkte digital ordbokbruk ved to videregående skoler hvor elevene hadde tilgang til datamaskiner, og konkluderte med at elevene

slo sjelden opp i digitale ordbøker. [...] Lærerne bruker heller ikke slike redskaper, og de lærer ikke sine elever å bruke og utnytte digitale ordbøkers forskjellige særpreg og muligheter (Langegard 2011:V).

Forskningen antyder at elever utnytter digitale ressurser, men at

de ikke nødvendigvis bruker tradisjonelle ordbøker, og at en del lærere heller ikke synes å legge vekt på ordbokbruk som verktøy for språklæring. Dette gir et utgangspunkt for hovedområdene i den undersøkelsen som presenteres i det følgende. Denne ser på engelsklærerstudenters kunnskap om og holdninger til bruk av ordbøker, både når det gjelder egne behov og elevers behov, og også lærerutdanneres ordbokundervisning i lærerstudiene.

3. Forskningsmaterial og -metode

Prosjektet er basert på et anonymt spørreskjema distribuert til engelskstudenter ved en norsk høyskole i løpet av studieåret 2015. Skjemaet inkluderer bakgrunnsspørsmål om alder, utdanning, språkbruk, undervisningserfaring osv., spørsmål om studentenes bruk av ordbøker til egne behov, deres engelskelevers bruk av ordbøker, og noe generelt om ordbøker i engelskfaget, hvor et fokusområde er digitale ressurser. Spørreskjemaet har totalt 30 spørsmål av forskjellige typer, hovedsakelig spørsmål med flere svaralternativer hvor enten ett eller flere kan velges, men også noen med fri tekst, og noen påstander med en graderingsskala basert på enighet.

Spørreskjemaet ble levert både som papirversjon og som vedlegg til e-post, og til sammen 73 studenter (50 kvinner og 23 menn) leverte inn svar. Alle unntatt tre har norsk som morsmål. 19 av dem var studenter på grunnskolelærerutdanningen for 5.–10. trinn (GLU), én på lektorutdanning, og 53 var lærere fra mange ulike barne- og ungdomsskoler som tok videreutdanning gjennom det statlige programmet Kompetanse for kvalitet (KfK), hvorav 42 på 1.–7. trinn og 11 på 5.–10. trinn.

De to informantgruppene med GLU-studenter¹ og KfK-studenter har flere forskjeller som kan være relevante. Alder kan

1 Lektorstudenten er slått sammen med GLU-studentene, siden de to studiene er nokså like når det gjelder faglig bakgrunn og praksis.

spille en rolle når det gjelder erfaring med bruk av IKT, og blant GLU-studentene er bare to utenfor aldersgruppen 19–29 år, mens flertallet av lærere som tar KfK-videreutdanning, er mellom 40 og 49 år (60 %). De fleste på GLU og bare en mindre andel på KfK har derfor hatt en såkalt «digital oppvekst» (se f.eks. Torgersen 2004). På den annen side har de fleste på KfK undervist i flere år, mens GLU-studentene som regel bare har noe praksis. Det er også en potensiell forskjell mellom de som har hatt elever på barneskolen, og de som har mest erfaring fra ungdomstrinnet, hvor elevene gjerne har andre behov både når det gjelder språkutvikling og digital kompetanse. På tross av flere ulikheter er studentene sammenfattet som én informantgruppe, ettersom mye av undersøkelsen går på holdninger og hva de har lært som studenter. I tilfeller hvor det er store forskjeller mellom de ulike gruppene, vil det bli kommentert.

I tillegg til spørreskjemaet for studenter har 26 lærerutdannere fra 13 ulike institusjoner i Norge respondert på et enkelt spørsmål som ble sendt gjennom et nasjonalt undervisningsnettverk. Denne delen av materialet er bare relatert til kvalitativ analyse, mens dataene innsamlet gjennom spørreskjemaene manifesterer generelle tendenser med forankring i noe kvantitativ i tillegg til kvalitativ analyse. Ettersom studentene kunne markere mer enn ett valg i mange av spørsmålene, er svarene angitt som (prosent)andel relatert til antall informanter som har svart på de ulike spørsmålene, og det er ikke utført målinger av statistisk signifikans.

4. Resultater fra studentspørreskjemaene

I utgangspunktet kunne studentene i de fleste spørsmålene krysse av én eller flere av de tre kategoriene 1) papirordbøker, 2) digitale ordbøker (nettside eller app), vanligvis produsert av ordbokforlag, og 3) andre digitale ressurser, dvs. generelle søkeprogrammer,

nettsider som Dictionary.com osv. Imidlertid viste det seg at de færreste skilte mellom ordbøker og andre digitale ressurser som f.eks. Google Translate. Årsaken her er vanskelig å fastslå, men det kan være at de fleste anser både nettressurser og andre digitale verktøy som ett generelt «dataområde». De to digitale kategoriene er derfor heretter slått sammen til én felles kategori.

4.1. Studentenes holdninger til egen bruk av ordbøker

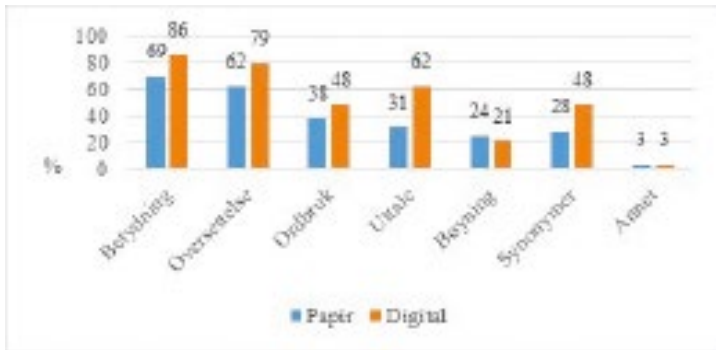
Som en del av bakgrunnsopplysningene inneholder skjemaet spørsmål om hvor ofte og i hvilke sammenhenger lærerstudentene selv bruker engelskordbøker, hva slags ordbøker det er og hva som er årsaken til bruken av ordbøker. I tillegg ble studentene invitert til å forklare sine holdninger, dvs. hvordan og hvorfor de foretrekker ulike typer ordbøker, både når det gjelder eget behov og i engelskundervisningen.

4.1.1. Hvor ofte, når og hvorfor studentene bruker ordbøker

Veldig få opplyser at de bruker ordbøker daglig eller hver gang de underviser i engelsk, men omtrent halvparten antyder at de bruker ordbøker hver uke. En tredel av studentene bruker dem hver måned, men det er også noen få som sier at de sjelden eller aldri bruker papirordbøker; dette gjelder ikke bruken av digitale ordbøker, som generelt brukes oftere enn papirordbøker.

Svært mange (nesten alle i KfK) sier at de bruker ordbøker når de selv arbeider med studieoppgaver og når de skriver tekster på engelsk. Noe over halvparten sier også at de bruker digitale ordbøker når de leser engelske tekster, og både digitale og papirordbøker i forbindelse med engelskundervisning. Langt færre bruker ordbøker når de er på reise i engelsktalende land.

Når det gjelder årsaker, mener flest at de bruker ordbøker for å sjekke hva et engelsk ord eller uttrykk betyr og hvordan man oversetter norske ord og uttrykk til engelsk (figur 1).

Figur 1: Årsaker til studentenes bruk av engelskordbøker. Antall svar i prosent.

Spørreundersøkelsen underbygger dessuten en hypotese om at digitale ordbøker er praktiske når man vil finne ut noe om engelsk uttale, og viser også at det primært er digitale ordbøker som brukes til å finne synonymer. Noe under halvparten sier at de slår opp i ordbøker for å sjekke hvordan ord og uttrykk kan brukes i sammenheng, mens enda færre, litt over 20 %, bruker ordbøker for informasjon om ordbøyning.

4.1.2. Digitale ordbøker eller papiordbøker?

Ett av spørsmålene om holdninger til ordbokbruk gjaldt bruken av digitale kontra papiordbøker, hvor de fleste svarte at de foretrekker begge deler, både når det gjelder egen bruk og bruk i undervisningssituasjoner. Årsaken er delvis praktisk relatert; etter som tilgang til ulike typer ordbøker kan være forskjellig i ulike situasjoner, mener mange at både de selv og elevene bør kunne bruke begge deler. Flere mener også at ordbøker i de to kategoriene gir noe ulik informasjon og kan dekke ulike behov, og at de derfor utfyller hverandre. Digitale ordbøker gir f.eks. mulighet for å høre uttale av ord, og de er lett tilgjengelige, mens papiordbøker ofte anses å inneholde mer informasjon.

Det er faktisk også en del som foretrekker bruk av papirordbøker framfor digitale ordbøker. Hovedårsaken her er at papirordbøker oppgis å være lettere tilgjengelig for noen, særlig i forbindelse med skolefaget (f.eks. som klassesett), og at en del klasser, spesielt på barnetrinnet, ikke har nok tilgang til datamaskiner eller digitale nettverk, jf. eksempel (1).

- (1) vi har for få datamaskiner tilgjengelig. Papirutg. er tilgjengelige hele tiden (KfK 1–7)²

I samme valgkategori er det også flere som føler at de har bedre kontroll over bruk av papirordbøker enn digitale verktøy, både pga. tilgang, men også erfaring. Dette er vanligst i informantgruppen fra KfK-studiet, som har både lengre undervisningserfaring og høyere alder enn GLU-studenter, og hvor én beskriver preferansen slik:

- (2) jeg da vet nøyaktig hva jeg har å forholde meg til (KfK 5–10)

Hovedårsaken som oppgis av de som foretrekker digitale ordbøker, er at det er en rask og lettvinnt måte å hente inn informasjon på, f.eks. med smarttelefoner. Flere mener også at det er mer tilgjengelig informasjon i disse verktøyene, som gjerne inkluderer uttale:

- (3) det har enkel søkefunksjon og er oversiktlig (GLU 5–10)
 (4) Man får raskere svar, lyd fil og flere definisjoner (GLU 5–10)

2 Eksempelene er sitater fra utfylte spørreskjemaer. Gruppene GLU 5–10, KfK 1–7 og KfK 5–10 er brukt som kilder.

4.1.3. Enspråklige eller tospråklige ordbøker?

I det andre spørsmålet om holdninger ble studentene bedt om å oppgi årsaker til bruk av enspråklige versus tospråklige ordbøker. Her har fokuset delvis endret seg sett i et historisk perspektiv, ofte med bakgrunn i teoretiske argumenter forbundet med ulike læringssyn. Et eksempel er kommunikativ språkopplæring (Communicative Language Teaching, CLT), som tilsier at kommunikasjon hovedsakelig skal foregå på det språket man lærer (se f.eks. Simensen 2007:117). CLT har påvirket både læreplaner og undervisningsmateriale, hvor enspråklige ordbøker ofte anbefales.

Imidlertid svarte mer enn tre firedeler av studentene at de for det meste bruker tospråklige ordbøker til eget behov. Denne typen ordbøker blir ansett som lett tilgjengelig og enklere å bruke enn enspråklige, både for lærere og elever:

- (5) [fordi] jeg ofte vet bare det norske ordet (KfK 1–7)

Et par av studentene synes også at tospråklige ordbøker gir mer grundig informasjon, og at det er praktisk for elever når det gjelder ordinnlæring.

Like mange velger en kombinasjon av tospråklige og enspråklige ordbøker. Preferansen for begge deler blir for det meste motivert med at de har ulike funksjoner, og flere nevner også bruk av ordbøker til oversettelse, hvor begge typer kan være nyttige:

- (6) Etspråklig fordi du vil få en bedre forståelse av ord; tospråklig da man ikke kan et ord eller vil vite hvordan det staves (GLU 5–10)
- (7) tospråklige er fine for oversettelse og for de svakeste elevene, mens ettspråklig ordbok passer godt til de sterke (KfK 1–7)

Det er bare rundt en tredel som sier at de hovedsakelig bruker enspråklige innlærerordbøker, til tross for at det i mange år har vært anbefalt innenfor engelskfaget i sammenheng med fokuset på CLT. Men noen synes også at enspråklige innlærerordbøker er nyttige, både med hensyn til korrekt informasjon om språket, at de kan oppfordre elevene til enda mer læring, og også fordi innlærerordbøker gjerne bruker et enkelt språk i definisjonene:

- (8) jeg leter etter bedre uttrykk (KfK 1–7)
- (9) de er tilrettelagt m/enkelt språk (KfK 5–10)

I tillegg er det noen som sier at de foretrekker enspråklige ordbøker som ikke er spesielt tilpasset innlærere når de sjekker ting på egne vegne, pga. at de føler seg godt kompetente i engelsk og anser at slike ordbøker har enda bedre definisjoner.

Man kan konkludere med at studentene har positive holdninger til ulike typer ordbokbruk ut fra forskjellige behov. Én viktig faktor er tilgjengelighet, særlig på barnetrinnet, hvor papirordbøker ofte anses som mest praktisk. Men siden bruk av hjelpemidler ikke bør ta for mye tid, foretrekker studentene helst digitale verktøy for sin egen del, og ofte også når det gjelder høyere elevtrinn.

4.2. Ordbokbehov i undervisningen

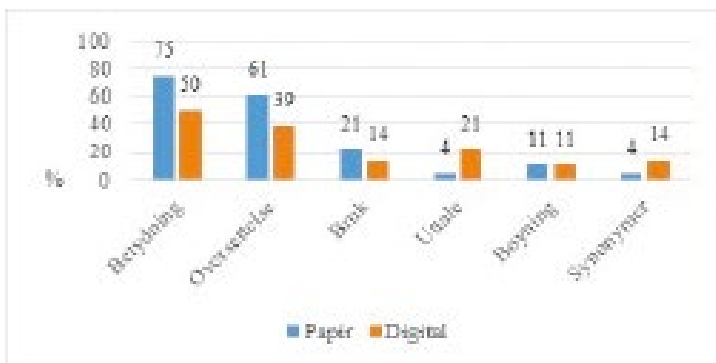
Et viktig aspekt når det gjelder ordbøker og pedagogikk, er hva lærere anser som behov i engelskundervisningen. Studentene opplyste hvordan de mener at elever bør bruke ordbøker som verktøy i språklæring og hvordan de selv underviser. I tillegg opplyste de om hvor enige de er når det gjelder påstander om ordbokbruk i engelskundervisningen.

4.2.1. Engelskelevenenes bruk av ordbøker

Litt flere enn en tredel sier at elevene de hittil har undervist, bruker ordbøker i undervisningen hver uke. Under 20 % svarer at elevene benytter engelskordbøker i hver engelsktime, og omtrent like mange at de bruker ordbøker bare hver måned eller bare noen ganger i løpet av skoleåret. Akkurat som med egen bruk (del 4.1.1) er det også noen få som opplyser at elevene sjelden eller aldri bruker ordbøker i papirutgave.

Som nevnt (del 4.1.3) vil et flertall av studentene helst bruke tospråklige ordbøker både selv og i undervisningen, og litt over 40 % synes at elever lærer mest av å bruke denne typen ordbøker. Nesten 40 % er også enige i at det er mest praktisk å bruke digitale ordbøker, men nesten like mange mener at det er viktigere for elever å kunne bruke papirordbøker enn å bare søke på nettet. Når det gjelder i hvilke sammenhenger elever bruker engelskordbøker i klasserommet, svarer ca. to tredeler at deres elever bruker dem når de arbeider med skoleoppgaver og både når de skriver og leser engelske tekster.

Akkurat som for studentene selv oppgis hovedårsaken til elevenes bruk å være at de må finne ut betydningen av engelske ord og uttrykk (figur 2).

Figur 2: Årsaker til elevenes bruk av engelskordbøker. Antall svar i prosent.

Men i motsetning til lærerne (figur 1) gjelder dette papirordbøker for tre firedeler av svarene, mens halvparten også svarer at elevene bruker digitale ordbøker og verktøy (figur 2). Ellers er det mange elever som også bruker ordbøker – de fleste papirordbøker – for å finne ut hvordan norske ord og uttrykk kan oversettes til engelsk. Papirordbøker utnyttes også mest for å finne ut om den kontekstuelle bruken av engelske ord og uttrykk, mens digitale ordbøker oftere blir brukt for å finne engelsk uttale.

I tillegg opplyser studentene hvordan de har undervist elever i ordbokbruk. Her er det fortsatt papirordbøker som er mest brukt, og mer enn halvparten sier at de har lært elevene hvordan de kan finne ordene, hvilke ordbøker de har tilgang til, og gitt dem oppgaver hvor de må bruke ordbøker. Når det gjelder digitale ordbøker og nettsider, sier også rundt en firedel at de har opplyst elevene om hva de har tilgang til og hvordan de kan søke etter ord. Det er ikke mange som har gitt elevene informasjon om hvilke ordbøker som er nyttige og mindre nyttige, og bare et par stykker opplyser om spesielle oppgaver relatert til ordbokbruk. Det er dessuten en liten gruppe som innrømmer at de ikke har lært elevene noe om bruk av ordbøker.

4.2.2. Studentenes holdninger til bruk av ordbøker i engelskundervisningen

Studentene ble også bedt om å oppgi holdninger til 20 forskjellige utsagn om bruk av ordbøker i engelskfaget, basert på en Likert-skala hvor de indikerer om de er enige eller uenige. Én ting så og si alle er enige om, er at det er praktisk for skoleelever å kunne bruke ordbøker for å arbeide selvstendig med utvikling av ordforrådet. Når det gjelder ulike språklige aspekter elevene kan lære gjennom ordbokbruk, samtykker tre firedeler også i at ordbøker bør brukes for å finne ut om ordenes grammatikk og stavemåte og for å oversette ord og uttrykk fra norsk til engelsk. Litt over halvparten samtykker i at elevene skal kunne finne ut hvordan

og i hvilken sammenheng engelske ord brukes. Under halvparten mener at elevene må bruke ordbøker for å finne ut hvordan ord uttales, et område som for øvrig ble presentert i flere av kommentarene om hvordan og hvorfor studentene selv foretrekker bruken av ulike typer ordbøker (del 4.1.2).

Et stort flertall, mer enn 70 %, mener også at elevene er nødt til å lære ordbokbruk i henhold til læreplanen i engelsk. Dette stemmer ikke nødvendigvis når det gjelder den nåværende læreplanen (LK06-3), hvor det ikke står noe spesifikt om ordbokbruk innenfor engelskfaget. I tillegg svarer nesten 80 % at elever bør kunne bruke ordbøker av alle slag på engelskeksamen. Selv om dette kan synes praktisk og funksjonelt, viser som nevnt en undersøkelse at ordbokbruk ikke nødvendigvis er et nyttig hjelpemiddel på engelskeksamen i ungdomsskolen (Skeiseid & Lunde 2014).

Når det gjelder påstander om at ordbokbruk trengs som tilleggsinformasjon fordi lærere ikke alltid innehar all den nødvendige kunnskapen, er nesten halvparten uenige. Dette gjelder også utsagn om at elever kan lære seg å bruke digitale ordbøker på egen hånd, og at det kan være kjedelig å bli undervist om bruk av papirordbøker. Et utsagn om at elever bør få konstruere sin egen digitale ordbok er basert på en didaktisk oppgavetype (se f.eks. Utdanningsdirektoratet 2015), men dette har over halvparten av lærerstudentene ingen formening om. Her er det imidlertid flere lærere på lave trinn som er enige.

Godt over halvparten synes ordbokbruk hører med som del av engelskundervisningen generelt, og størst grad av uenighet er det i påstanden om at det er opp til de individuelle lærerne om de vil lære sine elever å bruke ordbøker.

5. Ordbokundervisning i lærerutdanningen

Et av utsagnene som studentene skulle forholde seg til i spørre-

skjemaet, var relatert til lærerutdanning, og ca. 80 % sier seg enige i at bruk av ordbøker i klasserommet burde inngå som en del av lærerutdanningen i engelsk. I tillegg er nesten halvparten enige i at det er vanskelig å vite f.eks. hvilke typer ordbøker som passer for elever på ulike trinn og nivåer. Imidlertid inneholder rammeplanen for lærerutdanning som nevnt ingen ting om ordbøker, verken i delen for engelsk eller innenfor andre fag som norsk og fremmedspråk. Det finnes heller ikke mange nettbaserte emneplaner fra norske universiteter og høyskoler som har inkludert noe om ordbøker for engelsklærere. Dette var årsaken til at flere ansatte ved norske utdanningsinstitusjoner ble kontaktet via e-post for å få informasjon om i hvilken grad ordbokbruk er inkludert i utdanningsprogrammene, med følgende spørsmål:

I lærerutdanningsprogrammene på deres institusjon, er det inkludert noe (undervisningstimer, oppgaver, osv.) hvor man fokuserer på bruk av ordbøker i engelskundervisningen?

Det ser ut til å være opp til lærerutdannerne selv om de vil fokusere på ordbokbruk, og flere nevner at det ikke står noe om dette verken i programplaner eller emneplaner. Men mer enn to tredeler (19) av de 26 som svarte, sier ja, dvs. at de underviser om ordbøker på en eller annen måte.

En god del av de som svarte, responderte også med kommentarer som inneholder ulike innfallsvinkler og også forskjellige typer informasjon. Dette er sannsynligvis delvis relatert til undervisningen av ulike grupper lærerstudenter: GLU, PPU (praktisk-pedagogisk undervisning for studenter med faglig bachelor- eller mastergrad), lektorutdanning og KfK. Flere uttrykker seg generelt positivt om prosjektet og spørsmålet de ble utfordret til å svare på, noe som antyder at ordbokbruk ofte føles som et viktig emne:

«Dette er et interessant tema» (DT05);³ «denne mailen fra deg fungerer som en påminnelse» (DT08).

Flere av de som svarte at de ikke underviser om ordbøker, henviser til eksisterende undervisningsplaner, hvor ordbokbruk vanligvis ikke er inkludert. Noen bruker også tidspress som årsak, og enkelte kommer i tillegg med beklagelser:

Grunnen til at vi ikke har undervist mer i bruk av ordbøker, skyldes nok for vår del tidsaspektet [...] Det er synd, for jeg ser læringspotensialet i å bruke ordbøker. (DT15)

Men også flere av de som sa ja, mener at de bruker relativt lite tid på ordbokundervisning:

p.g.a. alt for mye annet stoff som vi skal i gjennom, har vi nå droppet dette. Vi er helt på det rene at vi burde oppdatere oss på feltet, bl.a. m.h.t. bruk av digitale ordbøker. (DT16)

De som svarte ja, forklarer også ofte hvilke deler av faget ordbokundervisningen er relatert til, f.eks. vokabularlæring, hvor lærerstudenter oppfordres til «bruk av ordbøker for å bli kjent med de forskjellige aspektene ved ord, f.eks. uttale, bruk i kontekst, flere betydninger, etc.», samt «bruk av synonymordbøker for å utvide ordforråd» (DT03). Ordbokundervisning er videre knyttet opp mot engelsk fonetikk og grammatikk «da det finnes mye grammatisk informasjon om ordene i ordbøkene, samt informasjon om uttale» (DT06), og også spesielle undervisningsområder som f.eks. lesestrategier, hvor ordbøker kan benyttes for å understreke «skilnaden mellom Intensive Reading [med bruk av ordbøker] og Extensive Reading» (DT10).

Når det gjelder mer didaktisk relatert undervisning, dvs. hvordan lærerstudentene selv kan undervise om ordbøker i sitt yrke,

3 Kildehenvisningen betyr *didactics teacher* (DT) og et nummer.

er det en del som har inkludert det i sine kommentarer, mens det er enda flere som ikke nevner dette som et didaktisk emne i lærerutdanningen. Med andre ord underviser ikke alle om ordbøker, og selv om de gjør det, er det ofte bare som et hjelpemiddel for studentenes egen språkkompetanse. Men noen underviser også om læring og oppgaveeksempler, som gir studentene utgangspunkt for deres egen engelskundervisning.

Undervisningsmetodene som blir presentert, er også varierte. En god del nevner at de enten bare anbefaler hva slags ordbøker studentene bør bruke, eller også demonstrerer forskjeller mellom ulike typer ordbøker. Flere ber studentene om å bruke enspråklige ordbøker; noe som står i kontrast til studentspørreskjemaet, hvor et flertall foretrakk tospråklige ordbøker, både til egen bruk og i klasseromsarbeidet:

Jeg oppfordrer dem å bruke «monolingual» ordbøker [...] både som noe de kan selv bruke for egen språkutvikling, og som de kan bruke med elever. Vi reflekterer også over elever som har morsmål som er ikke norsk, og om de bør bruke morsmål-engelsk ordbok istedenfor de norsk-engelske som finnes i skolen. (DT06)

Et interessant poeng er at lærerutdannerne uttrykker ulike holdninger til studentenes kompetanse når det gjelder kunnskap om og bruk av ordbøker. Mens én av respondentenes «inntrykk er at de aller fleste klarer å bruke ordbøker på en fornuftig måte» (DT04) allerede før de begynner på lærerutdanningen, mener en annen at «en god del av våre studenter får innblikk i bruk av ordbøker i undervisning når de er i praksis» (DT22). Men det er enda flere som har en motsatt holdning, f.eks. en som vanligvis «underviser om engelske ordbøker [...] alltid helt fra starten av, fordi mange ikke vet hvordan man bruker ordbøker» (DT20).

6. Noen avsluttende kommentarer

Ifølge den nåværende nasjonale læreplanen skal bruk av digitale verktøy både gi mulighet for autentisk bruk av engelsk, flere læringsarenaer og bidra til utvikling av engelsk språkkompetanse (LKO6-3). Denne undersøkelsen viser at studenter for det meste foretrekker digitale ordbøker til egen bruk, men at de gjerne anser papirordbøker både som lærerike og praktiske, særlig for elever på lavere nivåer. Lærerutdannerne ble ikke spurt spesielt om digitale ordbøker kontra papirordbøker, og de fleste sier ikke mye om dette, men én av kommentarene bekrefter en generell oppfatning fra svarene på spørreskjemaet, nemlig at svært få av studentene ser på digitale ordbøker og andre nettressurser som ulike typer verktøy:

Jeg prøver å variere litt mellom ulike oppslagsverk [...] slik at de selv kan velge hvilken de foretrekker. Det er imidlertid en krevende prosess å vende dem av med å bruke Google Translate, som mange har støttet seg på gjennom hele vide-regående (DT09)

Når det gjelder enspråklige og tospråklige ordbøker, foretrekker studentene bruk av tospråklige, både til egen bruk og særlig for elever, mens flere av lærerutdannerne anbefaler enspråklige ordbøker. Imidlertid er det ganske opplagt at de to typene ordbøker dekker ulike behov hos brukere (se f.eks. Rønning & Lerø 2009). Studentene anbefaler også at ordbøker kan brukes innenfor mange områder, særlig når det gjelder å finne ut hva engelske ord betyr, og også for å oversette norske ord og uttrykk til engelsk. Andre områder, som informasjon om synonymer og engelsk uttale, blir gjerne forbundet med digitale kilder. Lærerutdannerne ser også ordbokbruk som relevant for flere ulike områder innenfor engelsklærerutdanningen.

Bør så lærerstudenters kunnskap om og kjennskap til ordbøker innlemmes i engelskundervisningen? Som nevnt anser de fleste studentene det som nyttig og nødvendig å ha tilgang til og kunnskap om ordbøker og ordbokbruk i forbindelse med engelskopplæring. Til tross for at det ikke er inkludert i dagens nasjonale læreplan, virker det som om lærere (og elever) stort sett bruker ordbøker med jevne mellomrom, som en opplagt del av undervisningen. På den annen side viser lærerutdannere ulike holdninger. Noen mener at ordbokbruk ikke er et område man trenger å inkludere, mens relativt mange vurderer det som viktig for lærerstudenter å kunne bruke ordbøker som hjelpemiddel til egen språkopplæring. Noen fokuserer også på ordbokbruk fra et didaktisk perspektiv, både som et nyttig verktøy i lærerutdanningen og som et utgangspunkt for ulike aktiviteter i språkundervisningen i norske skoler. Det virker med andre ord som om ordbokbruk er en del av engelskundervisningen på norske skoler, uansett hva som står om det i læreplanen, mens ordbokundervisning på lærerutdanningsnivå antakelig bør inkluderes i rammeplaner dersom man vil sikre at lærerstudenter får relevant basiskunnskap om ordbøker som grunnlag for ulike læringsaktiviteter i engelskfaget.

Litteratur

- Gudmundsdottir, Greta Björk, Marit Loftsgarden & Geir Ottestad (2014): *Nyutdannede Lærere. Profesjonsfaglig digital kompetanse og erfaringer med IKT i lærerutdanningen*. Senter for IKT i utdanningen. <https://iktsenteret.no/sites/iktsenteret.no/files/attachments/nul-rapport_bokmal_o.pdf> (juni 2016).
- Karlsen, Knut E. & Dagfinn Rødningen (2008): Ordboksbruk i skolen – praksis og perspektiv. Utnytting av einspråklege ordbøker i norskfaget i den vidaregåande skolen. I: *LexicoNordica* 15, 93–114.

- Kunnskapsdepartementet (2010): *Nasjonale retningslinjer for grunnskolelærerutdanningen 1.–7. trinn; Nasjonale retningslinjer for grunnskolelærerutdanningen 5.–10. trinn*. <<https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nasjonale-retningslinjer-for-grunnskolel/id640249/>> (januar 2016).
- Langegard, Aud-Mari (2011): *How are Digital Dictionaries Used by Young Norwegian Learners of EFL? A Case Study of Attitudes and Practices*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo. <<http://urn.nb.no/URN:NBN:no-29773>> (juli 2016).
- LK06-1 = Utdanningsdirektoratet (2006): *Læreplan i engelsk* (utgått). <<http://www.udir.no/klo6/ENG1-01/>> (januar 2016).
- LK06-3 = Utdanningsdirektoratet (2013): *Læreplan i engelsk*. <<http://www.udir.no/klo6/ENG1-03/>> (januar 2016).
- Nilsen, Thor Øyvind & Runar Mandal (2015): *Paper dictionaries are sooo outdated!!! – A study on Norwegian pupils' look-up strategies in the English subject*. Masteroppgave, Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet. <<http://hdl.handle.net/10037/8117>> (juli 2016).
- R94 = Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1993): *Læreplan for videregående opplæring, Engelsk. Felles allment fag for alle studieretninger*. Oslo.
- Rønning, Hilde & Anne Lerø (2009): *Ettspråklige og tospråklige ordbøker i undervisningen*. <<http://engelskordbok.cappeldamm.no/artikkel/vis.html?tid=515127>> (januar 2016).
- Simensen, Aud Marit (2007): *Teaching a Foreign Language. Principles and Procedures* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Skeiseid, Gunvald & Kari-Jorunn Lunde (2014): Engelskeksamen i ungdomsskolen: Hjelpemiddel til lita hjelp. I: *Bedre Skole* 1, 79–85.
- Torgersen, L. (2004): *Ungdoms digitale hverdag. Bruk av PC, Internett, TV-spill og mobiltelefon blant elever på ungdomsskolen og videregående skole*. NOVA Rapport 8/2004.

- Utdanningsdirektoratet (2012): *Brukerundersøkelse av LEXIN – ordbøker for minoritetsspråklige*. <[http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/Rapporter/Ramboll/Brukerundersokelse-av-LEXIN---ordboker-for-minoritetsspråklige/](http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/Rapporter/Ramboll/Brukerundersokelse-av-LEXIN---ordboker-for-minoritetsspraklige/)> (januar 2016).
- Utdanningsdirektoratet (2015): Idébank. I: *Engelsk – veiledning til læreplan*. <<http://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/veiledning-til-lareplaner2/engelsk---veiledning-til-lareplan/idebank/>> (august 2016).
- Vestli, Elin Nesje & Gerard Doetjes (2014): *Framtidens engelsk- og fremmedspråkopplæring*. <<http://blogg.regjeringen.no/fremtidensskole/author/vestliogdoetjes/>> (januar 2016).
- Wold, Kay Arne (2014): *Opplever elever i ungdomsskolen at de digitale medier som brukes av elevene på fritiden også bør være en del av arbeidsformene på skolen? Hvordan fortolker elever de retningslinjer som skolene gir for bruk av digitale medier?* Masteroppgave, Høgskolen Stord/Haugesund. <<http://hdl.handle.net/11250/197236>> (juli 2016).

Anne-Line Graedler
professor
Avd. for lærerutdanning og naturvitenskap
Høgskolen i Hedmark
Postboks 4010
NO-2306 Hamar
anneline.graedler@hihm.no